
FEJEZETEK KÖZÉP-, KELET- ÉS DÉLKELET- EURÓPA TÖRTÉNETÉBŐL

A balatonboglári lengyel menekültek iskolai folyóiratai, 1943–1944

*Krzysztof Woźniakowski*¹ tanulmánya a Lengyel Tudományos Akadémia (Polska Akademia Nauk) gondozásában *Rocznik historii prasy Polskiej* (Lengyel sajtótörténeti évkönyv) címmel évente megjelenő tanulmánykötet XIII. számában jelent meg 2010-ben. A cikk a szerző szavaival „arra tesz kísérletet, hogy bemutassa annak az ifjúsági folyóiratnak a működését és tevékenységét, melyet a Komitet Obywatelski dla Spraw Opieki nad Polskimi Uchodźcami na Węgrzech (a Magyarországi Lengyel Menekültek Gyámügyi Állampolgári Bizottsága) hozott létre a Balatonboglári Gimnáziumban” (ez utóbbi intézmény 1940-től 1944-ig működött). Habár a folyóirat sok mindenben hasonlít a magyarországi lengyel menekültek többi, korabeli sajtótermékére, például ez is kis példányszámban és viszonylag egyszerű módszerekkel, a „kis poligráfia” eszközével készült sokszorosítógépen, mégis különlegesnek mondható a maga nemében, ugyanis téma-választása kiemeli a többi közül. A budapesti Lengyel Könyvtár segítségével a máig ismeretlen, ám bizonyosan csekély példányszámban ingyenesen terjesztett *Młodzież* ugyanis kifejezetten az ifjúság számára, és részben az ifjúság által készült. A lap igen kevés példányszámot élt meg, mivel 1943 márciusától 1944 februárjáig eleinte havilapként működött (Nr. 1–4) *Młodzież* néven, majd később (Nr. 5–10) különféle címetek viselő alkalmi újságként nyomtatták kisebb példányszámban (sorrendben: *Przyszłość*, *Ster*, *Orka*, *Listopad*, *Bóg się rodzi*, *Znicz*). Ez a lap tehát igen különleges helyet foglal el a lengyel sajtó történetében, s nemcsak azért, mert magyarországi emigrációban jelent meg, de azért is, mert az itt kiadott újságok között is egyedinek tekinthető. A *Młodzież* bemutatása tehát igazi érdekességnek

---

1. Krzysztof Woźniakowski a krakkói Pedagógiai Egyetem (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN) Információ- és Könyvtárstudományi Intézetének (Instytut Informatyki i Bibliotekoznawstwa) professzora. Kutatási területe a lengyel irodalom és irodalmi kultúra, valamint a XX. századi lengyel sajtó története, különös tekintettel a II. világháború időszakára. Több mint 150 tudományos tanulmány és monográfia szerzőjeként igazán termékeny és elismert kutatója témának.

számít a sajtótörténeti munkák közt, s a szerző valóban nagyon színesen és sokrétűen járja körbe ezt a viszonylag kis témát.

A tanulmány négy főbb, logikusan felépített tartalmi egységből áll: egy rövidebb bevezetésből, a folyóiratok történetének bemutatásából, a lap hasábjain megjelenő témák és az itt publikáló szerzők bemutatásából, illetve a lap megszűnéséről és működésének mérlegeléséről szóló záró fejezetből.

A bevezetésben a szerző a balatonboglári iskola megalakulásával és annak előzményeivel foglalkozik.² Bemutatja a lengyel civil menekültek hazánkba érkezését, a magyarországi lengyel iskolák kiépülését és lengyel emigráción belül betöltött szerepét, s ezek közül kettőt kiemelten kezel: a balatonboglári és a balatonzamárdi iskolákat. Ezek történetével, megalakulásával és működésével kapcsolatban olyan részleteket is megtudhatunk, mint például a balatonboglári iskola tanulói és tanári létszámának változása. Míg az 1940/41-es tanévben 249 tanuló látogatta az órákat, addig az 1943/44-es tanévben is csupán 298 tanuló járt az iskolába, ahol kisebb-nagyobb változásokkal mindig nagyjából 30 fős tanári kar dolgozott. Ez az újság kiadásával kapcsolatban jelentéktelennek tűnő adat többek közt azért is fontos, mert a későbbiekben a tanulók és tanárok száma mind a folyóirat számára írt cikkek mennyiségét, mind az „utánpótlás kinevelését” és az olvasóközöniséget is meghatározta.

A második tartalmi egységben a balatonboglári ifjúsági lapok történetével ismerkedhetünk meg, egészen a újság létrehozását célzó döntéstől kezdve. A „boglarczykok” (balatonboglári lengyel menekültek) számára igyekeztek ugyanis egy olyan speciális ifjúsági folyóiratot létrehozni, mely oktatási, ismeretterjesztő és nevelési feladatot is betöltene, s emellett az ifjúsági élet híreinek is helyet adna, sőt még tehetségük kibontakoztatásában is segítséget nyújthatna. Az újságot létrehozó Magyarországi Lengyel Menekültek Gyámügyi Állampolgári Bizottsága számára pedig nem jelentett nehézséget egy újabb, speciális lap megteremtése, mivel már addig is számos folyóirat kiadása volt a nevékhöz köthető (Nasza Świetlica és Materiały Obozowe). A tanulmány e pontján a bizottság elnökének, *Henryk Ślawiwnak* a folyóirat megalapításakor tett kijelentését is olvashatjuk: „Ezt a lapot az ifjúság kezébe adva kívánom, hogy a lehető legjobban töltsse be nevelő feladatát az itt emigrációban élő fiatalok javára, valamint a mi jövőnkéé. Hazánk javára, amelyre mindenekelőtt gondolnunk kell.” (158. o.) Ezután megtudhatjuk

2. A lengyel menekültek oktatásügyének történetével számtalan magyar munka foglalkozik, ezek közül két művet érdemes megemlíteni a balatonboglári iskola történetével kapcsolatban: Kapronczay Károly: *Lengyel menekültek Magyarországon 1939–1945*. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2009.; Cséby Géza: *Lengyel középiskola Balatonbogláron a második világháború alatt*. In: *Múlt-Kor történelmi magazin*. 2011, nyár.

még, hogy habár az újonnan létrejött lap kiadásának igen szűkös lehetőségei voltak (például a papírellátás a háborús viszonyok közepette gyakran akadozott), a szerkesztők és a kiadó (akiket szintén részletesen bemutat a szerző) mégis igyekeztek a lehető leggyorsabban biztosítani a lap megjelenéséhez szükséges anyagi eszközöket. Arról is olvashatunk, hogy a későbbi, megváltozott laptípusok mind valamennyire tematikus számokat jelöltek, s hogy a lapnak előre megszabott szerkezeti felépítése volt, mely szerint a fő téma után hírek, recenziók következtek, sőt néhány lapszámban még egy humor-rovatot is elhelyeztek. Gyakran lehetett ezenkívül a cserkészmozgalom híreiről is olvasni egy külön erre létrehozott tartalmi egységben Władysław Cyl cserkészparancsnok jóvoltából. Nem csak a különlegesebb rovatok vezetőit, de a lap legtermékenyebb íróit és munkáikat is bemutatja a szerző, név szerint a következőket: *Tadeusz Sokół, Jerzy Zaleski, Barbara Schneider, Bożena Jarczio, Jerzy Lovell, Franciszek Budziński, Marian Jasiński, Stanisław Rzepko-Laski, Tadeusz Dregiewicz, Zygmunt Bogucki és Zdzisław Antoniewicz.*

A harmadik és legerjedelmesebb fejezet a lapok tartalmi részével és a szerkesztőség céljaival foglalkozik. A lap szerkesztőivel is megismerkedhetünk, akik a gimnázium lengyeltanárai voltak: *Marian Jasiński* (Nr. 1–5) és *Stefan Grochowski* (Nr. 6–10). A folyóirat hasábjain mind a balatonboglári tanárok, mind pedig a diákok munkái megjelenhettek, s így összesen 408 különböző minőségű és tartalmú munka született, a továbbiakban ezeknek a bemutatását és tartalmi szempontok alapján való osztályozását olvashatjuk a fejezetben. Emellett a cikkek hangulatáról, stílusáról és céljairól is értekeznek a szerző (pl. vallási témájú írásokkal kapcsolatban). A lapokban olvasható cikkek egy része „romantikus” retorikával íródott, így gyakran estek némileg túlzásokba. A szerző kritikája szerint például megfeledeztek arról, hogy nem a balatonboglári ifjúság lesz az, aki az új Lengyelország létrehozásában fő szerepet kap majd, habár nyilván részt kell majd benne venniük. Így olyan frázisok is olvashatóak egyes írásokban, mely szerint a „harc iránti lelkesedés” nagyon fontos, ezzel szemben például nem említették a „munka iránti lelkesedést”, ami legalább ennyire fontos, ha már nevelő célzatú írásról van szó. Azt, hogy a folyóiratnak mennyire nevelő szerepkört szántak szerkesztői, az is jól példázza, hogy 1943 szeptemberében irodalmi versenyt is szerveztek, melyet igyekeztek széles körben reklámozni, s melynek célja egy újabb nemzedék kinevelése, tehetségek felkutatása lett volna. A verseny azonban teljes fiascoval zárult, ugyanis semmilyen értékelhető munkát nem eredményezett, csak három, az elvárásoktól messze elmaradó munka érkezett be. A szerző szerint ez részben az iskola korábban is emlí-

tett csekély létszámának számlájára írható. A lap hasábjain gyakran jelentek meg nemzeti büszkeséget megeremtő írások is, például ilyenek voltak a lengyelek európai tudományban és civilizációban betöltött szerepét taglaló munkák is (összesen 7 cikk), valamint egy 8 részes cikk-sorozat, mely Lengyelország válogatott régióit és városait mutatta be. Sok írás foglalkozott irodalomtörténettel, zenetörténettel, jellemzően életrajzi szempontból. Emellett ismeretterjesztő, fizikai, műszaki, természettudományi, történettudományi, földrajzi és néprajzi témáknak is otthon adott a folyóirat. A magyarországi lengyel emigráció többi lapjától abban különbözött a balatonboglári lap, hogy majdnem teljesen hiányoztak belőle a „hungarikumok”, tehát túlnyomórészt csak lengyel témákkal foglalkozott, egyedül csak Bem József és Petőfi Sándor szerepel két rövidebb cikkben. A *Młodzież* kapcsán nagyon fontos megemlíteni, hogy hasábjain szépirodalmi művek is gyakran szerepeltek, sőt még a megszállt országrészből származó munkákat is közölt (összesen 9 verset és 3 prózai szöveget). A nyugati emigráció munkáiból, így pl. *Arkady Fiedler* 303. Hadosztály című népszerű művéből is idéztek öt alkalommal. A lap természetesen közölte a Magyarországra menekült fiatal lengyel írók és költők munkáit is, így például (az *Adam Bahdaj* álnéven író) *Jan Kot* két versét, vagy például *Danuta Kossowska* elbeszélését. A tanulmány szerzője többek közt megemlíti még *Tadeusz Sokół* 10 versét, valamint *Jerzy Zaleski* és *Barbara Schneider* verseit is. A *Młodzież* és folytatásainak 10 számában összesen 56 irodalmi munka olvasható, s habár a tanulmány nem mutatja be az összest, a jelentősebb munkákról és szerzőikről különböző szempontok alapján kimerítő tájékoztatást kapunk.

Az utolsó tartalmi egységben szó esik a lap 1943-as számaiban végig húzódó vitáról, mely a cikkek tematikáját és a lap célját illetően robbant ki *Jerzy Zaleski* és *Bożena Jarzio* közt, ám lényegében eredménytelenül végződött. Korabeli kritikus megjegyzéseket is olvashatunk többek közt arról, hogy a lap egyes szerkesztői szinte „mániákusan” el akartak különbülni „a felnőttek világától”. Végül pedig a balatonboglári lengyel gimnázium és a lap végét is jelentő német megszállásról olvashatunk, illetve a szerkesztők és írók sorsáról. A lap ugyanis egészen addig létezett, amíg a német csapatok meg nem szállták Magyarországot. Ennek szomorú következménye a lap megszűnése mellett szerzőinek illegalitásba kényszerülése és az intézet számos tagjának likvidálása volt (többek közt a lap főszerkesztőjét, *Stefan Grochowski*t is elfogták 1944. május 25-én). A szerző mindent összegezve a nehézségek és folyton felmerülő kérdések és nézetellentétek ellenére is sikeresnek minősíti a lap működését, megjegyezve, hogy habár az soha nem vehette fel a versenyt a többi lappal sem

kiadásának volumenét, sem pedig ismertségét tekintve, a lehetőségekhez képest megfelelőnek bizonyult.

A cikk előnye, hogy egy viszonylag ismeretlen sajtóterméket mutat be, mely nem is elsősorban politikai tevékenységével tűnt ki, hanem az ifjúság, a lengyel civil menekültek körében betöltött egyfajta nevelő – oktató – művészeti szerepével. Ez a háború alatti eseményektől és a háborús sajtótól és propagandától elütő téma nagyon érdekessé teszi a munkát, főleg ha olvasás közben arra is gondolunk, hogy milyen lehetőségei lehettek a menekült lengyeleknek saját kulturális és művészeti tevékenység folytatására. A munka ráadásul nem csak lengyel szempontból tekinthető sajtótörténeti különlegességnek, de magyar szempontból is legalább ugyanennyire érdekes. Egyedüli „hibájának” az róható fel, hogy miként a tanulmány tárgya, úgy ez a munka is kissé szűkszavúan említi meg a történet magyar vonatkozásait. Ez természetesen egy lengyel sajtótörténész szemszögéből talán nem is olyan nagy probléma, ráadásul egy lengyel szervezésben, lengyel szerkesztésben, lengyel szerzők írásait közlő, lengyelül megjelent munkáról szóló tanulmány esetében talán nem is számottevő hiányosság. A tanulmány így is széles szakmai körnek jelenthet érdekes olvasmányt hazánkban is, a lengyel irodalommal és sajtótörténettel foglalkozóktól a magyarországi sajtó történetét kutatókon át egészen a lengyel–magyar kapcsolatok iránt érdeklődőkig.

Krzysztof Woźniakowski: „Młodzież” i kontynuacje – uchodźcze szkolne periodyki z Balatonboglár. (Młodzież és folytatásai – a balatonboglári menekültek iskolai folyóiratai) In: Rocznik historii prasy Polskiej. XIII. szám, 2010, 1–2. k., 151–182. Polska Akademia Nauk – Warszawska Drukarnia Naukowa, Warszawa, 2010.

Mester Attila